

Dombóvári János

NÉPZENEI HATÁSOK

LAVOTTA JÁNOS HAT MAGYAR HEGEDŰDUÓJÁBAN

A nemzetté válás korszakában, amikor a magyarság a 18. század folyamán kezdi jellegzetességeit tudatosan ápolni, felismeri irodalmában, s nyomban utána zenéjében is a maga legsajátosabb megnyilatkozását, egyetemes ügyét. Szinte természetes, hogy ez a zene most már öntudatosan annak kifejezésére törekedett, hogy a magyarság külön nemzeti egyéniség Európában. Kezd tehát hangsúlyozottan magyar lenni, melyhez meghatározott külső formákat, valamint szókinccset keres.

Az első magyar zenei stílus, a verbunkos a 18. század utolsó harmadában alakult ki – egyelőre ismeretlen gyökerekből, melyek között azonban világosan felismerhető a régi magyar népies muzsikálás hagyománya (hajdútánc-kanásztánc) – bécsi, olasz, szláv, balkáni elemek jelentékeny közreműködésével. Az új magyar táncstílus 1780 táján, a katonai toborzások – Die Werbung=toborzás – jellegzetes kísérőjeként funkcionált. A táncsal egybekötött verbuválás célja az volt, hogy a magyar parasztleányeket katonai szolgálatra toborozza. A századfordulóra a táncot kísérő magyar népzeneből származó muzsikával – miközben a néptáncban tovább él – párhuzamosan egy új, önálló zenei stílus kialakulását figyelhetjük meg, amelynek elterjedésében a cigány muzsikusok helyett egyre inkább már tanult zenészek játsszák a főszerepet.

Első mesterei: Bengráf József, Bihari János, Csermák Antal, Lavotta János, a verbunkos delelőjét pedig Erkel Ferenc, Liszt Ferenc, valamint Mosonyi Mihály munkássága jelentik.

A kialakulásától a hanyatlásáig mintegy fél évszázad alatt új verbunkos stílus jött létre, melynek felismerhető stílusjegyei vannak, mint például:

- Dúr és moll tonalitás – nyugati zene hatása
- sajátos pontozott ritmus – az első rövid és hangsúlyos (un. éles ritmus), a második hosszú (un. nyújtott)
- triola kedvelése.
- záradékokban un. bokázó ritmus – alsó és felső váltóhanggal
- cifrázatok, melyek elsősorban a hegedű technikájából fakadnak
- hármas tagoltság – lassú, gyors, friss. Innen ered a mondás: „három a tánc”.
- bővített szekund, szűkített szeptim hangközök

E stílusjegyek – amelyeket a 18-19. század fordulóján a bécsi klasszikus mesterek a magyar zenével azonosítottak – igen kedveltek lettek a nyugat-európai szerzők számára is. A bécsi klasszikus mesterek számos művet jelöltek all'ongarese – felírással, s alkottak verbunkos stílusú darabokat. A Kodály tanítvány Szabolcsi Bence szerint a verbunkos „*segít magyarrá lenni, segít magyarnak maradni, segít Európában helytállani.*”

A kismesterek közül is figyelemre méltó a zempléni földben, Tállyán nyugvó verbunkos-szerző, hegedűvirtuóz, színházi karmester, házitanító, a nemesi származású Lavotta János (1764–1820), aki a verbunkos zenei stílus egyik úttörőjeként, hegedűvirtuózként a honi hangversenyezés, un. Muzikális Akadémiák közreműködőjeként, zenei formák létrehozásával, a magyar vonós kamarazene kialakításával írta be nevét a magyar zenetörténetbe.¹ Zeneszerzői munkásságában – saját nyilvántartása szerint opuszainak száma 120, azonban ezek csupán kis része maradt fenn kéziratban – műveit (lásd Domokos Mária műjegyzékét² a teljesség igénye nélkül) négy csoportba oszthatjuk:

Monostori Viktória: Lavotta János

- I. Nagyobb lélegzetű, több tételes, címmel ellátott programzenei művek: Szigetvár ostroma op. 38; Nota Insurrectionalis Hungarica Anni 1797; Az Égi Háború Phantasia a Clavi Cembali 1818;
- II. Verbunkos kamarazenei darabok két-, három-, ill. négy vonós hangszerre: sorozatok, a szerző által válogatott gyűjtemények;
- III. Korának divatos táncait tartalmazó, 3-6 darabból álló sorozatok: menüett, polonéz, kontratánc, tedesca. ländler;
- IV. Pedagógiai célú művek: Hat magyar hegedűduó op. 22; Tizennégy könnyű hegedűduó op. 49; Tizenhét kürtduó

A Hat magyar duóban tetten érhető népzenei hatások

A *Tizennégy könnyű hegedűduó (Op.49)*³ páros ütemű darabjaiban is megfigyelhetünk rövid verbunkos-stíluselemeket, mint például a nyolcadik duó első tíz ütemében. (1. kottapélda)

¹ DOMBÓVÁRI JÁNOS: Pusztafedémestől Tállyáig, Monográfia Lavotta Jánosról. Maximilian Kiadó Miskolc, 1994

² DOMOKOS MÁRIA: Lavotta János. Magyar zeneszerzők 6. Mágus Kiadó Bp. 1999

³ Lavotta János: Tizennégy könnyű hegedűduó Op.49. Közreadja: Dombóvári János Editio Musica Budapest, 2014

20
Andante
8
6
mf

1. kottapélda

A tizenegyedik kezdetén, az Adagio első kilenc ütemében viszont már – különösen, ha az alsó szólam fél és egész kottaértékeit a népzenei kíséretben használatos dűvőhöz hasonlóan ritmizáljuk – a lassú magyarra emlékeztető karakterrel találkozunk. (2. kottapélda)

Op.49. Nr.11
for two Violins or Viola
Lavotta János
(1764-1820)
Adagio
con sordino
p
sf
p
f
sf
5
10
Allegro
p
p

2. kottapélda

Azonban – eltérő mértékben ugyan – a *Hat magyar hegedűduó (Op.22)*⁴ mindegyikében előfordul népzenei hatás, amely azért nem lehet szokatlan s meglepő, mert a verbunkos eddig ismert gyökerei között fellelhetők népzenei elemek is.

Mindjárt ilyen, vagy ahhoz hasonló népzenei hatással találkozunk a *Hat magyar hegedűduó* első darabjában: a 27. és 34. ütem között (3. kottapélda), a folytatásban pedig a Nóta első ütemétől az utolsóig 20 ütem (4. kottapélda), valamint a Figura első 12 ütemében (5. kottapélda). A Nr. 2. csupán a duót záró Tempo I. hat ütemében (74–79.) tartalmaz népzenei elemet (6. kottapélda).

3. kottapélda

4. kottapélda

⁴ Lavotta János: *Hat magyar hegedűduó Op.22*. Közreadja: Dombóvári János Neuma Kottakiadó, 2014

Figura 7

5. kottapélda

Adagio **Tempo I.** 10

6. kottapélda

A harmadik darab első nyolc ütemében – kettő kivételével – dinamikus erővel szólal meg a verbunkos (7. kottapélda), majd szinte ennek ellentétéként a Trio teljes terjedelmében, különleges hangulatban, a második szólam metrikus akkordpengetésével halljuk a folytatást, amelyet a kezdés feszes tartását felvillantva a Coda utolsó három üteme zár.

Musical score for Example 7, consisting of two systems. The first system shows piano and violin parts with dynamics markings *mf*, *p*, and *mf*. The second system starts at measure 5 and includes a fermata at the end.

7. kottapélda

A negyedik duó 12 ütemnyi népzenei elemeit nem nehéz felismerni a Figura feliratú részben. Különlegessége, hogy kamarazenei jellegét szólamcsere (51–54.) színesíti. (8. kottapélda)

Musical score for Example 8, titled "Figura". It consists of two systems. The first system starts at measure 47 with a *mp* dynamic and includes trills (*tr*). The second system starts at measure 51 with a *cresc...* marking, followed by *cresc.* and *f*. The third system starts at measure 56 with a *rit.* marking and *f* dynamic, featuring triplets. The fourth system starts at measure 61 with a *mf* dynamic and includes trills (*tr*).

8. kottapélda

A Tihanyi visszhangot is megidéző ötödik duóban olyan hat ütemet találunk (16–21.), amely egy dolce jelzésű minore megszólaltatásával kezdődik. Az ezt követő Figura pedig teljes terjedelmében vérbő táncmuzsika (9. kottapélda).

9. kottapélda

A befejező, Tihanyi visszhang feliratú rész négy ütemében (44–47.) szólamcsere révén az első hegedű dúvózik. (10. kottapélda)

10. kottapélda

A népzenei elemek legtisztább és legváltozatosabb formáinak előfordulásait a sorozat utolsó, Thema con Variazioni megjelölésű duójában figyelhetjük meg. Az első variáció kísérete (29–35.) úgynevezett hosszú esztamm (zenei 2–4).

(11. kottapélda)

The image shows a musical score for the first variation of the 'Thema con Variazioni' duet. It consists of three systems of music, each with three staves (treble, alto, and bass clefs). The first system starts at measure 26 and includes a trill (tr) and a box labeled 'Var.I.'. The second system starts at measure 31 and includes a triplet (3) and a fermata (f). The score is marked with dynamics such as mp and mf.

11. kottapélda

A negyedik variációban az esztamm viszont úgy változik, hogy a darab hangulatát már rövid hangok szapora megszólaltatása (egy-gyet, ket-tőt, hár-mat, né-gyet) viszi előre (53–60.) egy jókedvű, dűvő kíséretes Nóta (61–76.) felé.

(12. és 13. kottapélda)

51 24
Var. IV.

54

58 *Nóta*

62 *sp*

12. kottapélda

25

67

mf

73

p

mf

Coda

Nóta D.C. al

13. kottapélda

Lavotta verbunkosaiban akár ismert, vagy csak arra utaló népzenei motívumok közvetlenül nem kimutathatóak, nem úgy, mint Liszt Ferenc magyar rapszódiaiban, vagy Johannes Brahms magyar táncaiban, ahol a népdal- és a műzene dalcíme, szerzője beazonosítható.

Akkor miért is beszélhetünk mégis népzenei hatásról Lavotta verbunkos darabjaiban? Példaként azokat a verbunkos műveit említhetjük – mint a négy vonóshangszerre írt 17 darabból álló *Lavotta János válogatott magyar nótái*, vagy a *Hat magyar hegedűduója*ban –, ahol a népi dűvőhöz hasonló ritmikai kíséret, máshol a lassú, illetve gyors ütemű esztamm alkalmazásával ér el népzenei hatást Lavotta.

Reményeim szerint a fentieket igazolták az előadás végén CD-felvételről⁵ lejátszott *Hat magyar hegedűduó* utolsó darabja, a *Thema con Variazioni*. Ezúton mondok köszönetet a Munkácsi Egyetem hegedűművész-tanárának, Korolenko Ilona karmesternek az online-kapcsolat létrehozásában nyújtott segítségével, valamint a gördülékeny tolmácsolásáért.⁶

⁵ Lavotta János hegedűduók. Előadják: Dombóvári János, Szabó Sándor
Magyar Verbunkos Zene 7. CD, 2012

⁶ Az Ungváron, 2022. október 21-én megtartott, folklór tematikájú nemzetközi online-konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.